

Emnenr. 23

Fylke: Rogaland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Avaldsnes

Emne: Bordskikk til kvardags.

Bygdelag: Karmöysida

Oppskr. av: Peder Skeie
(62 år)

Gard: Skeie

(adresse): Avaldsnes

G.nr. 24 Br.nr. 8
(der eg vaks opp)

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Ja.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Det er ikkje noko fast ordning med omsyn til om det vert tillaga mat i same romet som folk et. I mi ungdomstid var det liksom mote å ha så stor kjøk at dei kunde både koka og eta der. Tidlegare vart det også mykje bruka å koka inne i stova i store etasjeomnar med 2 kokehol i. Det vart spart varme med det. Då åt dei også i same romet. Etter kvart no går det i den lei at det vert koka på kjøken, i kjellar eller eldhus, men vert ete inne i daglegstova.

Før mi tid vart det bruka faste benher langs veggjene i stova, og dei hadde gjerne langbord som stod langs denne benken. Seinare er det gått over til berre "klaffabord" med 2 klaffar som kunde slåast opp. Og dei faste benkjene er borte. Her vart helst alle måtider gjorde.

2. Det fyrste eg minnest var det overalt faste bordskikkar. Alle samlast ved bordet på same tid og gjekk frå når alle var ferdige. Etter kvart vert det minder fast skikk på dette omkverve.

3. No for tida er det ikkje noko som heiter tenarar på landsbygda. Lite er det også av leigefolk. Bøndene lyt klara seg så godt dei kan kvar for seg.

Den tid her var tenestfolk - i mi barndomstid var det svert ofte tilfelle - åt tenarane vanlegvis på bondebygda inne saman med husfolket. Hå prestar og gjerne andre "storfolk" var det gjerne så at tenarane måtte eta på kjøken.

4. Vanlegvis ~~er~~ får tenarar av same maten som husfolket. Tidlegare kunde ein av og til høyra om unntak i det høve, men det vart alltid rekna som mindre god skikk og kjerringane kviskra gjerne til einannan om dette ikring kaffikoppen.

5. Sjå under pkt. 1.

6. Sjå ovanføre.

7. Det vanlege har alltid vore at kvar hadde sin faste plass ved bordet. Husfaren sat inn til veggen ved vindauga (bordet stod tidlegare alltid inn til glasveggen) På andre sida rett overfor husbonden sat gjerne eldse-sonen. Elles kunde det laga seg litt ymse. Det var liksom gjevast å kunna få sitja (få sin faste plass) så nerre far som mogeleg. Mor og kvinnfolket sat helst ved nedre-bordsenden. I mange tilfelle måtte gjerne mor stå. Ho skulde bera inn maten og ho skulde gjerne sjå til dei små osv.

8. Det kunde nok henda av og til at det vart liten plass ved bordet eller det var for lite stolar (eller

(eller krakkar) slik at barn i 8 - 10 års alderen måtte stå ved bordet. No er dette ikkje tale om. Barna har vel helst fyrsterette på å få sitja. Snunaden kom vel for - lat oss seie - 30 - 40 år sidan.

9. Ein høyrer nok ordet "högsetet" nemnt av og til enno. Meir seier dei no "högabordsenden", men elles går det litt etter kvart ut med dette tilhøve. Bordet står no gjerne midt på golvet (så det vert ikkje greie greie på nokon ting - spøk), men det vert gjerne like vel slik at husbonden kjem til å få plassen sin i den bordenden som er lengst frå döra. Elles er det no ikkje så nöye med nokO. Barn er det vanlegvis lite eller ingen av og plassen er god ved bordet.

10 Sjøå i pkt 9.

11. Å vaska hendene för dei gjekk til bords kunde det ~~ver~~ ofte vera så som så med. Var dei ute på skjete arbeid var det god skikk å vera så nokonlunde rein på hendene ved bordet. Ein vaska seg i ein bekk eller i eit fat utanfor döra. Men det t hende av og til at sume var reinare på fingrane når dei gjekk frå bordet enn når dei gjekk til. Men det har alltid vore rekna for god skikk å vera så nokonlunde rein på hendene ved bordet. I dei siste 20 - 30 år har det gått mykje framover i så måte. Folk vaskar seg jo godt.

12. I mi barndomstid var det rekna for vanleg skikk at alle åt av same fatet anten det galdt graut eller sumpa, men så langt eg kan hugsa fekk kvar sin mjölkekopp (eller skål) Noko serleg namn på denne skåla eller koppen kan eg ikkje hugsa. I dei siste 30 - 40 år får vanlegvis kvar sin talerk med supa og/eller graut. Men det er sjölvsagt her som med alle andre overgangar, i skikkane, at einskilde huslydar er langt fyre dei andre, og det er alltid ein og annan som heng igjen og er langt etter dei andre.

Koppene kunde vera lagde av blekk - i den fyrste tid eg kan minnast - men det var vel helst av steinty - gjerne ei brun steintyskål. At skåla var av tre har eg nok set, men sjeldan.

Både för og no vert grauten vanlegvis eten på den måten at ein tek ein liten klatt graut i skeia, fyller litt mjölk på or koppen eller skåla og set det så til livs. Når det skulde etast kald graut vart det gjerne ofte slege varm mjölk på grautetalerken. og ein åt så grauten og mjälka samsala or talerken. Som ein forstår har alle etter det eg kan minnast, fått kvar sin kopp (eller skål) ved bordet.

13. För mi tid vart det, så vidt eg har forstått, bruka mykje å setja gryta - serleg supansgryta - på bordet, men alt tidæg vart det nok helst brukk fater eller kodler. Steikepanna vart derimot i mi barndomstid ofte sett på bordet. Det var serleg med steikt flesk i. Det vanlege har alltid vore å bruka ein strengkrakk eller strenggring som stod på 3 bein, å setja gryta eller panna på.

No i det siste, når dei har teke til å bruka finare gryter *panner som også grytene heiter no - og det vert koka på elektriske plater, så pannene ikkje vert sotete, no er det igjen ofte skikken å setja alle slags panner på bordet - helst på de nemnde strengkrakkane.

Når det er framande med til bords, gjer kvinnfolka seg sjölvsagt litt meir före med alt bord-

stell. Vanlegvis vart det bruka voksduk på bordet, men var det framande - serleg om det var nokon med litt "tak i" så kom det gjerne fram ein kvit duk den dagen, eller og ein finare voksduk.

14. Å "gjera bete" var det vanlege i mi barndomstid og enno meir før den tid. Han far kunde æiksom ikkje eta middag utan han fekk gjera bete. Det vart bruka når det var varme rettar som skulde etast (dorn og kveld). Ein tok ein bite flattbröd - lat oss seie 10 cm. kvar veg - på den la ein så sild, eller fisk eller fleisk o.a. og la så ei liknande plata av flattbröd oppå - ja ein kunde gjerne bruka fleire dubler med bröd. Så vidt eg hugsar åt ein poteter for seg utanom betenæ. Sume lagde serleg store betar, dei var gjerne vidare enn dei vanlege og det vart gjerne liksom frodsa med "suvlet". Då vart det kalla (visstnok litt ironisk) for prestabete.

15. I mi barndomstid var det helst kandis som vart bruka som sukker til kaffien. Kandisen vart helst lagt oppi koppen. Det vart også mykje bruka å drikka kaffien av "tefatet". Då la dei gjerne kandisen der. No er kandi- sen forsvunnen. Sume har framleis sukkerbiten oppi kaffi- koppen, men sume tek nok også biten i munnen. Eg har ikkje høyrte noko om kva som er den "beste skikk" av dette.

16. Når De nemner "skålen" er det vel det som ein her nemner for "tefatet". Det er dårleg bordskikk å drikka av "tefatet".

17. I min barndom vart gaffelen lite bruka til daglegt. Folk hadde gjerne nokre gaflar i huset slik at ein framand kunde få ein. Folk tok maten med fingrane, eller med kni- ven - for kniv fekk alle. Litt etter kvart er det kome til at gaffel no så å seie vert bruka overalt.

18. Eg kan ikkje hugsa at eg har set at tollekniven vart bruka ved bordet heime i huset. Det var bordknivar av meir eller minder fullkomen konstruksjon, som vart bruka. No vert det helst overalt bruka bordknivar av rustfrie materialer.

19. Så langt eg kan hugsar har det vore regelen at kvar av huslyden hadde kvar si skei. I mi fyrste tid hadde dei vaksne mannfolka hornskeier (hånnkjei). I min fyrste barndom hadde også eg mi serlege honnskei. Dei andre hadde jernskeier. Nokre sylvskeier var jamnast i huset. Desse fekk framandfolk bruka.

No er det mest vanleg med rustfrie skaier av eit eller anna slag. Til framande må det no vera fine sylvskeier. Så langt eg kan minnst har det vore skikken å vaska skeiene - saman med det andre ein bruka på bordet. Folk hadde ofte ein "knivakasse" med 2 rom i. I det eine hadde dei skeiene.

20. Som nemnt ovanføre brukast det tidlegare trefat og kodler både til graut og suppa. Men dette kan eg ikkje hugsar at eg har set i bruk. Det var grovt brunt steinty. Talerkane var av kvitt steinty - sjå elles ovanføre.

21. I mi fyrste tid, var det ingen duk på bordet - utan i serlege tilfelle. Så kom voksduken. Den låg gjerne på bordet heile dagane. Bordduken vart vaska etter kvar bordseta. Voksduken kom for omlag 60 år sidan.

No vert gjerne voksduken teken av bordet når mål- tida er ferdig og dei legg ein pynteduk på

22. Sja ovanfore.
 23. I mi fyrste tid vart det ofte bruka a deka ut maten, serleg til del yngste. Det vart "etta" til del. Del fekk vanlegvis eta det vilde av grovare ting. Men sovlet (kjot og flest m.v) kunde ofte verta etla. Stor som barnelokken vanlegvis var i tidlegare tider og smatt som det ofte var med akonomien, vart innkjopte saker som sukker, smor og ost og anna godt gjerne rasjonert (etla) eller ungene fekk maten paklint. Den klinte maten var serleg potetkaka. Etter kvart er kaka forsvunnen, sa no er det nesten berre kjøpebrød. Istaden for a etla til ungene, brukar del helst alle slags råder for a fa del til a eta mykje. (Eg trur no det siste er gale.)

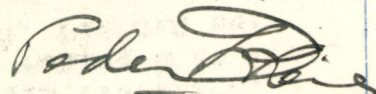
25. Der det vart rasjonert, vart det nok teke omsyn til kva kvar trong av mat.
 26. Det er sa vidt ymse framgangsmaat, at eg veit ikkje stort a seie.
 27. I mi fyrste tid vart maten toggen til smabarna. Det har alltid vore rekna som god skikk a "lesa for maten". I mi fyrste tid var dette allmennt. Var det berre vaksne med bordet, la del gjerne saman hendene og liksom las kvar for seg. Sa snart barna vart sa pass store matte del alle læra a "lesa for maten".
 Vanlegvis vart det bruka same skikken ogsa nar det var framande til stedar.
 Etter kvart er skikken vorte vatna ut, sa det vert mindere noye med all bordskikk.
 29. Serleg ungene matte i mi fyrste tid helst teie stillt ved bordet.
 30. Som for 29.

31. Syngja matte ein i alle fall ikkje gjera (Man nen visste ikkje at kona var galen, for han hoyrde henne syngja ved bordet) - seier ordtoket.
 32. I mi fyrste tid matte alle venta. Del gjer det no ogsa hja del som held pa bordskikken. Eiles gar det meir og meir ut med bordskikk.
 33. Av og til hoyrer ein at barna vert lærde til a seie "tak for maten". Da gjer gjerne husfaren det og. Eg tykkjer det er pent at det vert gjort slik, men ein kan ikkje seie at er det vanlege.
 34. Ein framand sier "Signe maten".
 35. Tidlegare var det skikk a be ein framand koma til bords med ein gong. No er det ogsa vanleg a be framand de til bords, men sa vidt eg kan forsta, far han seg helst noko etterpa del andre.
 36. Det er svert ofte at framande vert bydd mat pa landsbygda.
 37. Traktamentet var vel oftast i samsvar med det som var for hand a by pa. Eiles kunde det vel ha sitt a seie kven det var som kom. Eg har ikkje lagt merke til at det er serleg stor skilnad i skikken i dette høve fra fyrst eg minnest og til no.

38. Det er visst i svert fa tilfelle at del har kjelen pa heile dagen. Men det er merkeleg sa snart kvinnfolket far kaffien ferdig nar del finn at det er pakravt. Slik var det for og sa er det na.
 39. Det er sa vidt forskjellig. Det kjem an pa kva huslyd det er, kva del har a by pa og korleis tilgøvet er hja del pa same tid som det kjem an pa kven som er den framande.
 40. Det "gamle" var at del framande ustansesleg matte noyast til a "forsyna seg". Etter kvart har det vorte meir som det kan vera i sa mate.

41. Så vidt eg kan hugsa var det nok tidlegare god skikk å sitja inn mens framande åt. Skal tru om det ikkje hadde samanheng med at dei alt i eitt måtte be dei "forsyna seg". Om det var noko fast skikk om kor dei i tilfelle skulde sitja, veit eg ikkje så nøye. Men etter det eg har set, er det ikkje ved bordet, men ein eller annan staden i romet.

Avaldsnes den 4/7 1951

Peder Skeie

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or title.

Faint, illegible text in the middle section of the page.

Faint, illegible text in the lower middle section of the page.

Faint, illegible text at the bottom of the page.